

О ТЗВ. НЕОЛИБЕРАЛИЗМУ²

1) У овом тексту покушаћу да кажем неколико речи о теми конференције о неолиберализму осврћући се на два рада која су нам достављена пре самог скупа: *Катастрофалне последице највеће заблуде економске науке – неолиберализма* Млађена Ковачевића и *Неолиберализам и криза* Јована Душанића. Обојици сам дужан одговора, пошто ме у наведеним текстовима помињу у негативном контексту.

2) Читање текстова домаћих критичара тзв. неолиберализма доноси осећај изразите недоречености. Када се боље погледа, види се да практично увек недостаје добра економска анализа наводне неолибералне политике и њених последица, па се не могу наћи најважнији методолошки коректни кораци анализе ефеката неке економске политике или институционалног решења, како је уобичајено међу економистима: власт те-и-те државе конкретно је предузела то-и-то и резултат је био тај-и-тај, а зато-и-зато.

Чак и онда када изгледа да постоји покушај, увек недостаје нешто битно, чак пресудно, па тај недостатак упропасти труд. Тако је, на пример, у тексту Млађена Ковачевића случају кризе у Аргентини посвећено доста простора, наравно уз грдњу тзв. неолиберализма, али нису поменуте две пресудне ствари које су до ње довеле 2001. године: фиксни курс пеза током претходне деценије (чак валутно веће) и неконтролисани, претерани фискани дефицити у дужем периоду. Те две политике свакако су супротне начелима тзв. Вашингтонског консензуса (он баш тражи слободан курс и уравнотежене јавне финансије), па није јасно како је за кризу крив тзв. неолиберализам. Напротив. Или, Ковачевић тврди да је тзв. неолиберализам крив за посртање Русије, али му не пада на ум да су важан допринос слабијим резултатима дали веома неповољно наслеђе социјализма, слабе институције, раширена мафија (заједно са олигарсима) и корумпирана и слабо способна државна власт, посебно под Јељцином итд.³

¹ ЦЛДС, Београд

² Објављено у у зборнику *Глобална криза и економска наука, Неолиберализам и алтернативе*, Академија економских наука и Економски факултет, Београд, 2012.

³ Од оваквих искривљавања и нетачности врви Ковачевићев текст, што постаје лако објашњиво када се уочи да се у приказу развоја догађаја у свету у последњих пола века Ковачевић практично искључиво ослања на књигу *Доктрина шока* Наоми Клајн (позива се њу чак 120 пута!), једне полуобразоване антиглобализацијске активисткиње, која ни факултет није завршила. Што је још мање схватљиво, Ковачевић се и код приказа идеја Фридмана и Хајека, иначе нобеловаца, искључиво ослања на навода Клајнове, иако су њихове књиге објављене и на српском језику.

Не, стандардан приступ домаћих критичара је једноставан: грди се тзв. неолиберализам као корен свих зала, а да се не покушава доказати ни да он постоји, ни да влада светом и ни да су његове мере криве за дубоку кризу, ни да криза уопште постоји. Када се боље погледа, види се да је све време на делу један једноставан силогизам, чијим се сталним понављањем покушавају постићи полемички ефекти:

1. неолибералистички фундаментализам влада светом,
2. свет је у тешкој, дубокој кризи,
3. дакле, неолиберализам је крив за дубоку кризу.

Ниједан од ставова овог силогизма није тачан: нити светом влада тзв. неолиберализам, нити се свет налази у дубокој економској кризи, па ни тзв. неолиберализам не може бити крив.

3) Прво, неолиберализам не постоји, па самим тим не може ни да влада. Ради се о појму, односно етикети, коју су смислили противници либерализма. Он се користи као дисквалификација коју противници либерализма упућују не само радикалним либералима, већ и свим осталима, а чија је сврха да се сугерише следеће: јесте, стари либерали су били добри (ретко ко се данас усуђује да каже нешто лоше о Локу, Смиту, Милу), али ови савремени нису. Ради се, једноставно, о идеолошкој увреди, а ја се слажем са Мариом Варгасом Љосом да је у питању “чиста бесмислица”. И данас, као и у последња три века, постоје само либерали и либерализам, без сувишног префикса *нео*. Унутар либерализма постоје и разлике: једни су либертаријанци, други либерали у америчком смислу, трећи у европском, али нико себе не сматра и не зове неолибералом – ни Фридман, ни Хајек... па ни моја маленкост.

Друго, под удар оптужбе о неолиберализму не потпадају данас само либерали, већ комплетна доминантна струја политичког и економског мишљења у свету. У неолиберализам, по критичарима, спадају како главнина из академске економије, тако и све политичке струје које су данас на власти у развијеним земљама, па и многим земљама у развоју, без обзира на то да ли су на десном центру, у самом центру или на левом центру (социјалдемократе као Митеран, Шредер, Блер и Гиденс). Понеки чак и Кругмана нападају за неолиберализам. Антиглобализацијски покрет, који је и популарисао појам неолиберализма, усмерен је подједнако према свим владајућим елитама због њихове наклоности економском повезивању света и умереним протржишним реформама. Такав напад на све доминантне политичке струје јасно указује где је место већине критичара тзв. неолиберализма: на крајње левој страни политичког спектра, тамо где се до пре две деценије налазио комунистички покрет. И они јесу (нео)комунисти, који су после пада берлинског зида променили само длаку (реторику), али не и ћуд (циљеве). Суштинска мета им није тржиште већ капитализам.

Другу струју чине радикални националисти, који у слободној спољној трговини и финансијској глобализацији налазе неокOLONИЈАЛИЗАМ, односно

подјармљивање неразвијених од стране развијених земаља ради експлоатације. Њима свакако не пада на ум чињеница да су многе земље у развоју кренуле стазама убрзаног развоја тек онда када су напустиле социјализам, протекционизам и Пребишеве и Сингерове идеје и кренуле путем интеграције у светске токове.

Трећу струју критичара чине противници економских реформи у земљи и свету, они који покушавају да задрже своје привилегије и монополе, па се, политички паметно, прикључују нападу на протржишне реформе, које угрожавају њихове позиције, а четврту мрзители Америке из разноразних разлога.

Чини ми се да је, макар у Србији, најчешћа комбинација ових струја и погледа, па се антикапиталистички став обично појављује заједно са антиимперијалистичком реториком. На пример, код Јована Душанића, који и даље, у старом комунистичком маниру, користи политичке појмове „буржоазије“, „крупног капитала“ и његових „експонената“.

Треће, критичари тзв. неолиберализма немају сопствени озбиљан економски програм, а још мање економску теорију, које би могли да супротставе преовлађујућима.⁴ Они се, суштински, баве политичком борбом, не схватајући да би примена њихових захтева увећала сиромаштво и на земљиној кугли и у Србији. Стога не чуди да и српски критичари тзв. неолиберализма избегавају да изнесу идеје о томе каквим би системом требало заменити садашњи или каквом би теоријом требало заменити преовлађујућу економску теорију,⁵ а имајући у виду реалности, већ само грде тржишни фундаментализам као да га чланови српских влада или ми из ЦЛДС-а уопште заступамо.

Моје је уверење, значи, да је уобичајена критика тзв. неолиберализма у суштини идеолошка, а не економска или теоријска. Како напред рекох, економске аргументације обично нема, а врло је танка уколико постоји, док идеолошког емотивног жара, који иде до увреда, има преко сваке мере. Да закључим: промашена критика даје слабо усмерење за акцију.

4) Критичари тзв. неолиберализма имају озбиљан проблем када треба да дефинишу предмет својих напада. Уколико кажу да се неолиберали искључиво залажу за тржиште, а без имало државе – што звучи врло ефектно – либрали ће лако доказати да то није тачно. А ако дефинишу неолиберализам као

⁴ Повремено цитирање Кругмана и Стиглица не мења на ствари, будући да су они добили Нобелове награде за доприносе економској науци, које критичари тзв. неолиберализма ни не помињу, а не за кометаре актуелних тема или политичке памфлете које понекад објаве у дневним новинама.

⁵ Марко Секуловић у свом прилогу за овај скуп (*О судбини неолиберализма*) једино каже да ће будућа теорија бити синкретичка, ма шта то значило. А Секуловићевој оцени да је неолиберал свакако ће се зачудити Бранко Милановић, који себе сматра социјалдемократом и који се стално брине о сиромашнима.

концепт који се залаже за нагласак на тржишту, а уз скромну/умерену улогу државе – што је тачније – критичари губе на полемичкој убојитости, јер кога ван струке интересује ситно мерење да ли тржишта има 10% више или мање. Стога у текстовима Ковачевића и Душанића не постоји ни приближно јасна дефиниција неолиберализма, већ само околишне и ватрене и зато непрецизне тврдње да се ради о фундаментализму, веровању у савршене ефекте тржишта, занемаривању државе и слично. А без иоле јасне дефиниције смислена дискусија тешко да је могућа, ако она уопште интересује критичаре тзв. неолиберализма.

Ковачевић је, уместо дефиниције, напао Фридмана и на тај начин нам сугерисао своје поимање садржаја тзв. неолиберализма. После разних спрдњи,⁶ Ковачевић наводи, наравно према Наоми Клајн, да се Фридман залаже „за повратак у стање чистог капитализма тј. без владиних прописа који ограничавају тржиште или ограничавају спољну трговину и без низа других државних регуларних мера“. Наизглед, ухватио је неолиберале и показао да су, следећи свог „гуруа“, потпуно против државе, а за апсолутно, неограничено слободно тржиште. Проблем је само то што је навод неистинит.

Фридман је одавно изнео шта би, по њему, требало да буду државне функције у добро уређеној држави, а стога што постоје, како рече, „области које се никако не могу решавати преко тржишта“:⁷

- законодавство и ред,
- заштита својине,
- правила економске игре,
- извршење уговора, судовање,
- антимонополска политика,
- монетарни систем и политика,
- решење проблема техничких монопола,
- решење проблема екстерналија,
- помоћ сиромашнима.

Наравно, о овим и другим државним функцијама може се расправљати, али уопште није тачно да је Фридман у потпуности био против државе и њених политика. Како је сам лепо рекао: „либерал није анархиста“. А и Адам Смит, од чијих ставова критичари изгледа познају само онај популаран о невидљивој руци, налазио је за државу места у економском животу, па зашто не би и Фридман и ми остали.

⁶ Најружнија је она да је Фридман био растом „патуљак“, па да се у томе могу наћи корени његових идеја. Навешћу шта је за Фридмана рекао један његов интелектуални противник: „Милтон Фридман је био заиста велики човек – човек интелектуалне храбрости и један од најважнијих економским мислилаца свих времена“. Ово су речи нобеловца Пола Кругмана, видети *The New York Review of Books*, March 29, 2007

⁷ *Capitalism and Freedom*, поглавље 2, 1962

5) Вашингтонски консензус је омиљена батина критичара тзв. неолиберализма, посебно ефектна код оних који немају појма о чему се ради и којима је довољно да чују „Вашингтон“ па да се нарогуше. Штавише, Вашингтонски консензус се представља као званични приручник ММФ-а и Светске банке, написан по диктату САД, о томе како се морају водити економски послови свих земаља света. Наравно, то је бесмислица: не постоји такав приручник, већ само текст једног мање познатог економисте написан крајем 1980-их година у коме је покушао да сумира искуства макроекономских стабилизационих програма више земаља Латинске Америке током претходне деценије и извуче корисне поуке.⁸

И тако, Вашингтонски консензус је „оличење“ неолиберализма, како рече Млађен Ковачевић, а његова примена често је доводила до „катастрофалних“ резултата. А шта је садржај тог страшног Вашингтонског консензуса, чија је сврха подјармљивање свих земаља вашингтонском диктату? Ево тих десет тачака, или беспоговорних „божијих заповести“, како их крсти Ковачевић:

1. *Буџетска дисциплина*, тј. напуштање дуготрајне политике дефицитног финансирања,
2. *Преусмеравање јавне потрошње* од непродуктивних субвенција ка сиромашнима и продуктивним улагањима,
3. *Пореска реформа*, тј. смањење пореских стопа и проширење основа за опорезивање,
4. *Либерализација каматних стопа*, тј. укидање ограничења при њиховом формирању,
5. *Компетитивни курс валуте*, који одржава ценовну конкурентност домаће производње и извоза,
6. *Либерализација спољне трговине*, а посебно увоза који се најчешће ограничавао,
7. *Либерализација страних директних инвестиција*, али не и капиталног рачуна,
8. *Приватизација*,
9. *Дерегулација*, првенствено усмерена на олакшање уласка и изласка фирми из посла, а не осталих врста регулације.
10. *Заштита приватне својине*, односно имовинских права.

И шта је ту толико спорно? Да ли је, можда, добро стално водити дефицитну буџетску политику и западати у дужничке кризе? Или усмеравати јавну потрошњу у субвенције пропалим државним предузећима и партијским пријатељима? Можда водити политику високих пореских стопа, са пуно олашица и ослобођења? Или прописивати курс валуте и каматне стопе а ла Мирко Марјановић? Увести високе царине ради супституције увоза и подстицања рентијерства заштићених домаћих произвођача? Забранили

⁸ За ширу причу видети J. Williamson - A Short History of the Washington Consensus, Paper presented at a conference "From the Washington Consensus towards a new Global Governance," Barcelona, September 24–25, 2004.

стране инвестиције, а домаћи капитал усмерити у иностранство? Бескрајно одржавати неефикасна државна и друштвена предузећа? Отежавати фирмама улаз у послове и излаз из њих и тако ликвидирати конкуренцију? Пљачкати приватну својину? Шта је од овога прихватљиво критичарима тзв. неолиберализма?

Наравно, наши критичари тзв. неолиберализма немају времена за ситнице као што је елементарна анализа Вашингтонског консензуса и доказивање да је погрешан, већ користе помињани силогизам: криза је дубока, значи неолиберални Вашингтонски консензус је лош.

Још горе него Вашингтонски консензус прошла је шок терапија. Додуше, Ковачевић ни овде нема времена да макар изнесе оквирну дефиницију појма, нити касније, док приповеда тужне историје појединих земаља због проклете шок терапије, има времена да каже у чему се економска шок терапија конкретно састојала (на пример, у Аргентини, Бразилу итд), већ само гомила најгоре епитете које може да смисли: „озлоглашена“, „ужасна“, „апсурдна“, „ужасно нехумана“, „геноцидна“ и слично. Хуманистичко срце му се кида када помисли, уз помоћ Наоми Клајн, шта је све зла шок терапија урадила диљем земљиног шара. А дефиниција, а преглед конкретних мера, а економска анализа, а докази? Нема тога, само бескрајно варирање отужних квалификација, односно празних жестоких тврдњи којима уверљивост једино даје ауторитет Наоми Клајн.

О концепту шок терапије пуно се, свакако аналитички, дискутовало пре две деценије, на почетку транзиције социјалистичких земаља. Помињани су аргументи у прилог шок терапије (све мере дати истовремено, пошто развлачење доноси проблеме са асинхронизацијом; максимално искористити политички повољну прилику, јер ће се антиреформске снаге, укључујући и политичке демагоге, појавити и преузети ствари у своје руке итд), али и против ње (технички је врло тешко припремити обиман пакет реформских мера у кратком року, можда је социјално лакше поднети постепеност итд). Но, код Ковачевића сличне дискусије нема, пошто је шок терапију априорно прогласио економским злочиним, као када неко пушта струју у електричну столицу у којој седи народ.

Све у свему, начелна критика тзв. неолиберализма остала је на памфлетском нивоу, без икакве озбиљне аргументације, док је историјска слика највећим делом нетачна јер је, код Ковачевића, заснована на неозбиљном извору.

б) Да у свету нема дубоке економске кризе и да је није ни било лако је показати уз помоћа релевантних података. Наравно, о томе где престаје рецесија, а где почиње криза може се дискутовати, може се у свакодневном говору и употребљавати реч криза, али да се, прецизно говорећи, свет ових година не налази у великој, опасној **економској** кризи јасно сведочи кретање БДП-а. Погледајмо:

Стопа раста БДП-а, у %

	2008	2009	2010	2011
свет	2,8	-0,7	5,1	3,8
развијене земље	0,1	-3,7	3,1	1,6
земље у развоју	6,0	2,8	7,3	6,2
од тога ЦИЕ	3,1	-3,6	4,5	5,1

ЦИЕ: земље централне и источне Европе

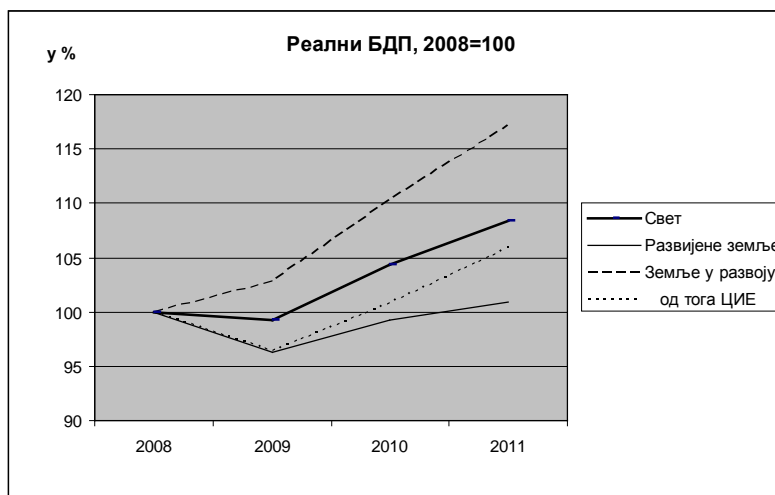
За 2011. годину процена

Извор: World Economic Outlook, IMF, September 2011; WEO Update, January 2012

До извесног пада БДП-а света дошло је само у 2009. години, и то првенствено у групи развијених земаља. БДП земаља у развоју је и те године повећан, додуше не и у нашем региону, у ЦИЕ земљама. Пад је на светском нивоу био занемарљив: само 0,7%! Да ли је то она епохална криза која ће уништити свет, а са њиме и капитализам? Не би се рекло, и поред најбољих жеља критичара капитализма. У већем делу света криза се готово није ни осетила, чак ни рецесија, пошто је и те 2009. у земљама у развоју било економског раста.

А да ли је и следећих година било пада БДП-а? Не. И свет и велике групе земаља доживели су економски раст, како у 2010, тако и у 2011. години: свет у 2010. лепих 5,1%, а у 2011. и даље пристојних 3,8%. Чак су и ЦИЕ земље фино расле у последње две године: 4,5 и 5,1%. Па где је та криза налик на ону страшну из 1929. године? Нема је.

И какав је исход збивања током ових неколико година, да није БДП света у 2011. знатнио нижи него у 2008. години? Није: пад БДП-а у 2009. години био више него надокнађен у следеће две. Погледајмо графикон:

ЦИЕ: земље централне и источне Европе

За 2011. годину процена

Извор: World Economic Outlook, IMF, September 2011; WEO Update, January 2012

Обрачун: Бошко Мијатовић

Како се лепо види, у 2011. години БДП је већи него у 2008, последњој години пре почетка финансијске кризе. У светским размерама је већи чак за 8,3%, а у земљама централне и источне Европе за 5,9%. У развијеном делу света БДП је минимално већи у 2011. у односу на 2008, али се ја због тога не секирам.

Дакле, где је та криза коју је грозни неолиберализам изазвао како би опустошио свет, а у интересу најбогатијих? Једноставно – није је било,⁹ а још је мање има данас, када расту економије велике већине земаља. Радило се, очигледно, о рецесији¹⁰ са скромним падом БДП-а у развијеним земљама и делу земаља у развоју у 2008/2009. години и добрим растом свих у следеће две године, тако да не постоји никаква сличност са великом кризом из 1929. године. Скорашња криза је у развијеним земљама превасходно била финансијска (не би требало да нас занимају губици тамошњих власника банака и акција), а неповољно се одразила и на тамошњу запосленост и на неке друге земље, укључујући Србију. Опасност није сасвим прошла (државни дугови су се нагомилали, неке земље евро зоне стагнирају), иако је у последња два месеца дошло до видљивог смањења тензија и раста европских берзанских индекса, али је то друга прича.

Навешћу и податке о кретању стопе незапослености за две водеће западне земље – САД и Немачку – пошто не располажемо једнако ажурним подацима за шира подручја (ни у Eurostatu).

Стопа незапослености, у %

	август 2008.	максимум	март 2012.
САД	6,1	10,0 (окт. 2009)	8,2
Немачка	7,6	8,2 (јули 2009)	6,7

Извор: за САД, Bureau of Labor Force Statistics, <http://data.bls.gov/cgi-bin/surveymost>;

за Немачку, Bundesagentur für Arbeit,

http://www.bundesbank.de/statistik/statistik_zeitreihen.en.php?lang=en&open=konjunktur&func=row&tr=USCC02

⁹ На самом скупу од 16.3.2012. године Јован Душанић је изјавио да не верује у ове податке, пошто их ММФ објављује ради манипулације. И тако, цео свет користи статистику ММФ-а са поверењем, али то не може преварити Јована Душанића.

¹⁰ И америчка полузванична оцена National Bureau for Economic Research-а говори искључиво о рецесији (а не о кризи), која је закључена половином 2009. године; видети <http://www.nber.org/cycles/sept2010.pdf>

Како се јасно види, раст незапослености није био изузетно висок: стопа незапослености повећана је у САД само за 3,9 процентних поена, а у Немачкој једва приметних 0,6 процентних поена.¹¹ У време велике кризе из 1929. године стопа незапосленост достигла је и у САД и у Немачкој око 25%, тако да о паралели нема ни говора.

Занимљиво је да Јован Душанић, после свег ишчуђавања над мојом тврњом да свет није у великој кризи изреченој на прошлогодишњем скупу, нији ни покушао да мој став покуша да побије бројкама о кретању реалних индикатора (економске активности, БДП-а, незапослености, доходака и слично). Просто, питање да ли постоји криза је емпиријско и на њега се може искључиво дати емпријски одговор. Уместо тога, колега Душанић запенушано напада ли напада неолиберализам, а очигледно је, бар мени, да га ваљано аргументовање много не занима.

7) Не знам за тзв. неолиберале, али за либерално оријентисане економисте, у које и ја спадам, крајње је неочекивана тврдња Јована Душанића и Млађена Ковачевића да се у Србији од 2000. године води (нео)либерална економска политика. Моје је уверење потпуно другачије: мислим да је овде изграђен систем који је и на нормативном плану тек делимично тржишан (пуно је антитржишне регулације), а у реализацији је додатно деформисан широким администрирањем од стране државе, ослоњен на озбиљну злоупотребу власти у личне сврхе (интерене групе, корупција), раширени дилетантизмом носилаца економске политике и крајње штетни популизам, све то зачињено озбиљним слабостима у политичкој сфери Србије. Е сад', уколико то мало тржишта представља за Душанића екстремни неолиберализам, онда би се могло закључити да је Душанић *много* против тржишта.

И где је уопште та неолиберална политика? У ригидном радном законодавству, по коме готово да није могуће отпустити радника? У манипулацијама девизном курсом током целе претходне деценије? У паразитској политици живота на туђ рачун, односно кроз спољно задуживање? У канцерогеном ширењу еснафског система кроз лиценцирање све већег броја делатности, од сељака до туристичких радника? У масовном опраштању неплаћених пореза и доприноса? У сталним државним субвенцијама бројним предузећима у тзв. реструктурирању (од ЈАТ-а и Железнице надаље), разним пољопривредним произвођачима, страним инвеститорима и свим другима којима требају паре? У све неконкурентскијем систему јавних набавки? У непостојању стечаја, како се незапосленост не би повећала? У разним стратегијама и политикама економског и регионалног развоја, социјалног становања итд? У тзв. подстицању грађевинарства, где министар слободно дели паре? У ширењу државне својине (Телеком,

¹¹ Свакако, многе земље ЕУ имају више стопе незапослености него Немачка, али су их имале и 2008. године. Постоје и земље чија је стопа незапослености нижа него немачка (Аустрија, Холандија итд).

Смедерево, „аквизиције“ Србијагаса)? У подели кредита из Фонда за развој партијским пријатељима? У поплави тзв. антидискриминационих закона? У партијској контроли над предузећима у јавном сектору? У чврстој контроли медијске сцене? У комичној реформи судства? Итд, итд. Не, нема ту либералне политике, већ само свемоћне, интервенционистичке државе, баш како воле Душанић и другови. А и ефекти су онда одговарајући, веома негативни.

Ако добро разумем, основне Душанићеве примедбе на српску транзицију тичу се приватизације, либерализације увоза и уласка страних банака. Не видим шта је код приватизације спорно: није изведена брзо (још није завршена), није изведена дубоко (нису обухваћени инфраструктура и комуналне делатности и слично). Шта је требало: да сачувамо друштвени сектор, онако диван какав је био 2000. године? Затим, Ђинђићевој влади су 2001. године преостала за приватизацију углавном слабија предузећа, јер је пет стотина најбољих раније кренуло у поступак приватизације на директан подстицај министра приватизације из СПС-а Оскара Ковача.

Да ли би за Србију било добро да је остала мала затворена земља каква је била под Милошевићем, са високим царинама и великом нецаринском заштитом? Свакако да не би, јер би ту заштиту неефикасна предузећа (друштвена или приватна, свеједно) користила као и до тада – за рентијерско пљачкање потрошача, а не за развој, што је и оборило Пребиш-Сингерову стратегију увозне супституције у Латинској Америци. Друго, и поред смањења за које је Борис Беговић наводно крив, царинска заштита у Србији је остала прилично висока: просечно око 15%, у поређењу са 1-2% у развијеном свету (САД, ЕУ). Тих 15 % није мало, чак је сасвим довољно као царинска заштита тзв. младе индустрије.

Још горе је са банкама: зар је требало да Србија задржи четири свакако пропале банке, које су уживале тоталне неповерење грађана (депозити једнако нула)? Њихова би ревитализације била мало вероватна, а захтевала велика буџетска средства. Ликвидација ових банака изведена је без економских последица, што је природно јер су биле обичне љуштуре, без капитала. Србија данас има нормалан и солидан банкарски систем, што не би било могуће са старим државним банкама.

8) Иако изгледа да колега Душанић чита колумне чланова ЦЛДС-а у *Политици*, ипак бих рекао да то није истина. Јер, да их чита јасно би уочио да смо Поповићка, Беговић и ја оштри критичари и ове и претходних влада, а не беневољентни пропагатори њиховог тржишног „фундаментализма“, како он тврди. Или их, можда, чита, али му се не уклапају у замишљену шему? За заинтересоване, ево их сакупљене у књигама.¹²

¹² Д. Поповић: *Економија здравог разума*, 2009; Б. Мијатовић: *Србија на низбрдици*, 2011 (уредник ове књиге је професор Илија Вујачић).

Разлика између Душанића и нас је, по мом мишљењу, следећа: Душанић критикује и владу и нас и тзв. неолиберализам искључиво са идеолошких позиција, без превеликог обзирања на аргументацију, док ми покушавамо да у критици владе употребимо аргументе економских, па и политичких наука, колико смо то у стању.

Приписујући нам да смо тзв. неолиберали, Душанић непосредно тврди да смо тржишни фундаменталисти, тј. они који глорификују тржиште и против су државне регулације и интервенције. А то једноставно није тачно. И Поповићка, и Маџар, и Беговић и ја мислимо да међу државним функцијама има места и за привредно законодавство, и за владавину права, и за основну социјалну и привредну инфраструктуру, и за одбрану личне и имовинске безбедности, и за макроекономску политику, али и да је у суштини спора између нас питање мере. А то што ми верујемо да би требало да буде више тржишта и мање интервенције него што верује Душанић свакако није довољан разлог за тврдњу да смо екстремни фундаменталисти. Још је смешнија Душанићева тврдња да неко (а мене је поменуо у том пасусу) овде „проповеда да 'невидљива рука' тржишта функционише савршено и беспогрешиво“. „Савршено“, „беспогрешиво“!? То нико, али нико не тврди, па ни ја (видети доле). Мислим да се код Душанића ради о познатом и јефтином полемичком трику, али и логичкој грешци званој Страшило: припишеш опоненту ставове које не заступа како би га лакше победио.

Погледе Млађена Ковачевића на транзицију у Србији, по мом мишљењу умногоне погрешне, није могуће размотрити на кратком простору, пошто заузимају десетине страна. Али, морам да приметим две ствари. Прва је Ковачевићев жал што га 2001. године нису звали у Велику комисију која је одлучивала којим правцем да се крене даље. Друга је неопростојан начин на који коментарише студију *Нови модел приватизације*, коју смо Борис Беговић, Бошко Живковић и ја објавили крајем 2000. године. После доста спрдње са нама и том студијом (на пример, зове нас „трио мањифико“), главни аргумент му је, гле чуда, констатација да нисмо докторирали на теми приватизације, а ни неолиберализма, па с којим онда правом пишемо о тим стварима. На овај „аргумент“, који више говори о Ковачевићевом нивоу него о нама, могу да одговорим следеће: 1) с којим онда правом он говори о овим темама када његов докторат („Фактори конкурентности југословенског извоза“) такође нема везе са њима, 2) зар је могуће да мисли да је докторат човечија судбина и да касније не сме ни по коју цену да се од те теме одвоји и 3) током 1990-години објавио сам 37 озбиљних радова у чијем се наслову помиње реч приватизација, укључујући и једну књигу, а и практично радио као консултант за приватизацију у више предузећа, па сам те 2000. године за ову тему свакако био професионалац у поређењу са аматером Ковачевићем.

9) Мислим да би било добро да се економисти у Србији окану празних, а врућих идеолошких дискусија о томе ко је упропастио свет и окрену правим

темама. А правих тема око којих се могу укрстити копља између либерала и левике има подоста. Навешћу неколико важних начелних разлика (неке је смислио Менкју, а неке ја):

- либерали заснивају своје погледе на филозофији индивидуализма, која највише вредност придаје појединцу и тежи одбрани његових слобода у економским и моралним питањима; левичари мање-више верују у колективизам, тј. схватање да су интереси групе доминантни над интересима појединца и да групе представљају основне друштвене јединице;
- либерали верују да су људи у основи рационални и да чине најбоље што могу у оквиру датих ограничења; левичари сматрају да се људи не понашају рационално и да би држава требало да их заштити од сопствених грешака;
- либерали верују да је конкуренција доминантна одлика економског живота, а тржишна моћ ограничена и привремена; левичари сматрају да велике фирме обично поседују монополску моћ и да је због тога потребно водити активну антимонополску политику;
- либерали мисле да постојање екстерналија јесте разлог за државну интервенцију, али да су оне релативно ретке у тржишној економији, која, у суштини, води ефикасним алокационим исходима; левичари верују да су екстерналије честе и да државна интервенција стога мора бити раширена како би се ефикасност повећала,
- либерали знају да тржиште може да погрешити, али верују да то није довољан разлог за државну интервенцију, јер је грешка државе, због незнања, неизвесности и интересних група и корупције, често већа него грешка тржишта; левичари верују да је држава једина институција која може да ограничи свемоћно тржиште и ублажи његове бројне негативне ефекте;
- либерали сматрају да је тржишно стицање дохотка у основи и праведно и ефикасно, док левичари верују супротно и траже да држава битно утиче на расподелу и смањи разлике;
- либерали на економију гледају очима модела опште равнотеже и верују у међузависност и прилагођавање понашања економских актера измењеним околностима; левичари имплицитно заснивају свој поглед на економију кроз I/O модел са фиксним коефицијетима, у коме је могућност прилагођавања знатно мања, а посебно је ограничена супституција;
- либерали преферирају анализу мера економске политике на дуги рок, како би се обухватили сви ефекти, док левичари предност дају краткорочним, непосредним ефектима и имају ограниченији временски хоризонт,
- либерали верују у корист међународне трговине и сарадње уопште за све народе и на основу тога се залажу за економско повезивање света, док многи левичари мисле да у слободној трговини развијени

експлоатишу мање развијене и да је стога протекционизам, заједно са супституцијом увоза, најбоља стратегија за земље у развоју.

Свакако, те разлике се могу још драстичније, али и очљивије испољити на нашем терену, где је стварност драматичнија него у срећнијем делу света. Међутим, претпоставка плодотворне и занимљиве расправе је да се уместо распаљене идеологије и личног тона употреби ваљана аргументација, а ја се питам да ли су то у стању многи учесници текуће расправе о тзв. неолиберализму.

10) Да закључим овај текст забавним детаљем: наши критичари тзв. неолиберализма, па и Млађен Ковачевић, не пропуштају да помену као убитачан аргумент текст Џозефа Стиглица „Крај неолиберализма“. Једини је проблем што опет не цитирају тачно: недостаје им један знак питања, јер оригиналан назив текста гласи „Крај неолиберализма?“ („The End of Neoliberalism?“),¹³ што битно мења смисао, зар не?

¹³ <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-end-of-neo-liberalism->